

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING QONUNY NIKOHSIZ YASHOVCHI OILALAR BILAN ISHLASHDA XOTIN-QIZLAR FAOLI BILAN HAMKORLIGI

Jumayev Nomoz Ro‘ziboy o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi
3-o‘quv kursi kursanti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq qonuniy nikohsiz yashashning huquqiy maqomi hamda bunday munosabatlar natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy-huquqiy muammolar tahlil qilingan. Nikohsiz yashash sharoitida xotin-qizlar va bolalarning huquqiy himoyasi masalalari, xususan, mulkiy munosabatlar, moddiy ta‘minot, aliment va meros huquqlarining o‘ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, nikohsiz tug‘ilgan bolalarning huquqiy maqomi va otalikni belgilash orqali ularning qonuniy huquqlarini ta‘minlash mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. Maqolada profilaktika inspektori va xotin-qizlar faoli o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ochib berilib, ular tomonidan qonuniy nikohsiz yashovchi ayollarni aniqlash, ular bilan yakka tartibda ishlash, huquqiy tushuntirishlar olib borish va qonuniy nikohga undash bo‘yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Abstract. This article analyzes the legal status of living without a legal marriage in accordance with the legislation of the Republic of Uzbekistan, as well as the socio-legal problems arising as a result of such relations. Issues of legal protection of women and children living outside marriage, in particular, property relations, material security, alimony and inheritance rights are highlighted. The mechanisms for ensuring the legal status of children born out of wedlock and their legal rights by establishing paternity are also considered. The article reveals the importance of cooperation between the prevention inspector and the women's activist, and scientifically substantiates the measures taken by them to identify women living without legal marriage, work individually with them, conduct legal explanations, and encourage legal marriage.

Kalit so‘zlar: qonuniy nikoh, nikohsiz yashash, oila huquqi, Oila kodeksi, xotin-qizlar huquqlari, bolalar huquqlari, otalikni belgilash, aliment, profilaktika inspektori, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy moslashuv, mahalla–tuman tizimi.

Keywords: legal marriage, living without marriage, family law, Family Code, women's rights, children's rights, paternity establishment, alimony, prevention inspector, women's activist, social adaptation, mahalla-district system.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko‘ra, qonuniy nikohsiz yashash, ya’ni er-xotin sifatida fuqarolik holati yozuvlari organlarida nikohni davlat ro‘yxatidan

o'tkazmasdan birga yashash rasmiy oilaviy munosabat sifatida tan olinmaydi. Bunday munosabatlar huquqiy jihatdan oila hisoblanmagani sababli, undan kelib chiqadigan ko'plab huquq va majburiyatlar qonun bilan kafolatlanmaydi.

Amaldagi Oila kodeksiga muvofiq, nikoh faqat davlat ro'yxatidan o'tkazilgan taqdirdagina huquqiy kuchga ega bo'ladi. Shu bois nikohdan o'tmasdan birga yashovchi shaxslar o'rtasida er-xotinlikka xos bo'lgan huquqlar, jumladan, o'zaro moddiy ta'minot, mulkiy huquqlar va meros munosabatlari avtomatik tarzda vujudga kelmaydi. Bu holat, ayniqsa, xotin-qizlar va bolalar uchun muayyan huquqiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Nikohsiz munosabatlar natijasida tug'ilgan bolalar masalasi qonunchilikda alohida tartibga solingan. Oila kodeksiga ko'ra, nikohsiz tug'ilgan bolalar ham qonun oldida himoya qilinadi va ularning huquqlari cheklanmaydi. Biroq bolaning otasi qonunan tan olinishi uchun otalikni belgilash tartibi amalga oshirilishi lozim. Otalik bolaning tug'ilganligi to'g'risidagi yozuvga ixtiyoriy ravishda kiritilishi yoki sud tartibida belgilanishi mumkin.

Otalik belgilangan taqdirda, bola otasidan aliment undirish, meros olish va boshqa qonun bilan belgilangan huquqlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, otaning bolani tarbiyalash va ta'minlash bo'yicha majburiyatlari ham yuzaga keladi. Demak, nikohsiz tug'ilgan bolalar mutlaqo huquqsiz emas, ammo ularning huquqlarini amalga oshirish uchun qo'shimcha huquqiy tartib-taomillar talab etiladi.

Shu bilan birga, qonuniy nikohsiz yashash oqibatida ko'p hollarda xotin-qizlar va bolalar huquqiy jihatdan himoyasiz qolib ketishi mumkin. Masalan, nikoh ro'yxatdan o'tkazilmagani sababli ayol erkakdan moddiy ta'minot yoki mulk bo'yicha talab qila olmasligi, nizo kelib chiqqan hollarda esa huquqiy himoya mexanizmlaridan to'liq foydalana olmasligi ehtimoli mavjud. Bu esa ijtimoiy adolatsizlikka va turli huquqiy nizolarga sabab bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Oila kodeksida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilgan bo'lib, nikohni davlat tomonidan ro'yxatga olish shartligi qat'iy belgilangan. Qonunchilik nikoh orqali oilaviy munosabatlarni huquqiy jihatdan mustahkamlashni maqsad qilgan, nikohsiz yashash esa rasmiy oilaviy munosabat sifatida tan olinmaydi.

Qonuniy nikohsiz yashash O'zbekistonda huquqiy jihatdan oila hisoblanmaydi va bu holat er-xotin hamda bolalar uchun turli huquqiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli oilaviy munosabatlarni qonun doirasida rasmiylashtirish, ya'ni nikohni davlat ro'yxatidan o'tkazish xotin-qizlar, bolalar va umuman jamiyat manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Profilaktika inspektori va xotin-qizlar faoli o'rtasidagi hamkorlik qonuniy nikohsiz yashovchi oilalar, ayniqsa nikohsiz yashovchi ayollarni ijtimoiy moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday ayollar ko'p hollarda huquqiy himoyasiz, ijtimoiy jihatdan zaif va ma'naviy qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladi.

Shu bois ular bilan ishlash tizimli, yakka tartibda va aniq reja asosida olib borilishi talab etiladi.

Avvalo, qonuniy nikohsiz yashovchi ayollarni aniqlash va ular bilan ishlashni samarali tashkil etish maqsadida tegishli ro'yxat shakllantiriladi hamda har bir ayol bo'yicha alohida yig'majild yuritiladi. Ushbu hujjatlarda ayolning ijtimoiy ahvoli, oilaviy holati, bolalari mavjudligi, yashash sharoiti va daromad manbalari aks ettiriladi. Bu orqali muammoga umumiy emas, balki aniq shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'minlanadi.

Shundan so'ng, nikohsiz yashashning asl sabablarini o'rganishga alohida e'tibor qaratiladi. Profilaktika inspektori va xotin-qizlar faoli ayol bilan yakka tartibda suhbat o'tkazib, nikohning rasmiylashtirilmaganligiga iqtisodiy qiyinchiliklar, hujjat bilan bog'liq muammolar, oilaviy kelishmovchiliklar, ongli ravishda nikohdan bosh tortish yoki boshqa ijtimoiy sabablar ta'sir qilgan-qilmaganligini aniqlaydi. Aynan shu tahlil asosida har bir ayol uchun yakka tartibda ijtimoiy-profilaktik chora-tadbirlar belgilanadi.

Qonuniy nikohsiz yashovchi ayollar bilan muntazam ravishda yakka tartibda tushuntirish va profilaktik suhbatlar olib boriladi. Ushbu suhbatlarda nikohsiz yashash natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy holatlar, jumladan, ayol va bolalarning huquqiy himoyasiz qolishi, moddiy ta'minot bilan bog'liq muammolar, meros, bolalarning huquqiy maqomi kabi masalalar sodda va tushunarli tilda izohlanadi. Shu bilan birga, nikohni qonuniy jihatdan rasmiylashtirishning ahamiyati, uning huquqiy va ma'naviy ustunliklari keng tushuntiriladi.

Muhim vazifalardan yana biri - nikohni ro'yxatdan o'tkazishga to'sqinlik qilayotgan omillarni aniqlash va ularni bartaraf etish hisoblanadi. Agar muammo hujjatlar yetishmasligi, moddiy qiyinchiliklar, tibbiy yoki ijtimoiy sabablar bilan bog'liq bo'lsa, profilaktika inspektori va xotin-qizlar faoli tegishli davlat organlari, FHDY bo'limlari, tibbiyot muassasalari va ijtimoiy xizmatlar bilan hamkorlikda bu muammolarni hal etishga ko'maklashadi. Bu orqali ayolga qonuniy nikohga kirish uchun real sharoit yaratiladi.

Shu bilan birga, nikohsiz yashovchi ayollarni ijtimoiy moslashtirish jarayonida ularning ma'naviy-axloqiy qo'llab-quvvatlanishiga ham alohida e'tibor beriladi. Milliy qadriyatlar, oilaviy madaniyat, ayolning jamiyatdagi o'rni, farzand tarbiyasidagi mas'uliyati haqida tushuntirish ishlari olib boriladi. Zarur hollarda psixologik yordam ko'rsatish ham tashkil etiladi.

Barcha ushbu ishlar "mahalla-tuman" tizimi asosida amalga oshirilib, muammolarni imkoni boricha mahallaning o'zida hal etishga ustuvor ahamiyat beriladi. Tegishli idoralar bilan hamkorlik qilish orqali ayollarni jamiyatga to'liq integratsiya qilish, ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga erishiladi.

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektori va xotin-qizlar faoli tomonidan qonuniy nikohsiz yashovchi ayollarni ijtimoiy moslashtirish bo'yicha olib

borilayotgan tizimli ishlar ularning huquqiy himoyasini ta'minlash, qonuniy nikohga undash, oilaviy barqarorlikni shakllantirish hamda jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitni qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. <https://lex.uz/uz/>;
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. <https://lex.uz/uz/>;
3. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/uz/>;
4. O'zbekiston Respublikasining "Bolalar huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/uz/>;
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlashga oid farmon va qarorlari. <https://lex.uz/uz/>;
6. Gadoymirodov B. Administrative responsibility for minors: historical development and international legal documents //Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations. – 2025. – T. 1. – №. 3. – S. 210-212;
7. Utepov D. Profilaktika inspektorlarining oila-turmush doirasida sodir etiladigan huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi bo'yicha faoliyati //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – T. 2. – №. 4-2. – S. 195-197.

